

A Hajdúdorogi Metropólia kormányzati berendezkedése

SZABÓ PÉTER

„egész Pannónia lelki üdvéért”

1966-ban született Debrecenben. Kánonjogász, a PPKE Kánonjogi Posztgraduális Intézet és a Szent Atanáz Görögkatolikus Hit tudományi Főiskola tanára.

¹Franciscus: const. ap. *In hac suprema* [Ecclesia metropolitana sui iuris Hungariae pro Christifidelibus Byzantini ritus conditur], 19. III. 2015. Acta Apostolicae Sedis, 107 (2015/6), 505.

²Lásd: *A magyarországi görögkatolikus egyház új kánonjogi szervezete: sajátjogú metropólia*. Görögkatolikus Szemlélet, 2 (2015/3), 78–80.

Bevezetés

A magyar görögkatolikus közösség az *In hac suprema* kezdetű apostoli rendelkezés révén 2015-ben „sajátjogú metropolitai egyház” rangra emelkedett.¹ Az új keleti metropólia létrejötte nyomán lassan tudatosult, hogy e jogintézménytípus lényegi eltéréseket mutat az ugyancsak metropoliták irányítása alatt álló mai latin egyháztartományoktól.² A hazai görögkatolikus egyházzól rajzolt kép nem lehet teljes a kánonjogi arculat fő vonásainak felidézése nélkül. Jelen tanulmányunk — ha csak vázlatosan is — e témakör néhány lényegi elemének bemutatására törekszik.

1. Új ekkléziológiai háttér

A katolikus egyház önmagáról alkotott felfogása, mint köztudott, különböző korszakokat élt meg. Ezekben a latin és a keleti vízió olykor az összhang jeleit mutatta, máskor viszont igen eltávolodtak egymástól. A trentói korban — eltérően a korábbi „firenzei modelltől” — a keleti közösségekre már nem úgy tekintettek, mint saját hagyományokkal rendelkező valódi helyi *egyházakra*. Egyháznak ekkoriban csak a Római Egyház minősült, amelybe a keletieket is jogilag minél homogénebb és jellegtelenebb módon igyekeztek beintegrálni. A II. Vatikáni zsinat ellenben újra valódi *egyházként* tekint az előző négy évszázadban csak „rítusként” számon tartott keleti részegyházcsoportokra (vö. *Orientalium Ecclesiarum* 2). A rítus szerinti egyházak közötti egyenlőség kinyilvánítása (OE 3) nemcsak a latin rítus korábbi [f]elsőbbségét valló doktrína elvetését hozta magával, hanem az érintett rítusok — helyesen immár egyházak — pápához és egymáshoz való viszonyának újszerű értelmezését is!

Eszerint a sajátjogú egyházak jogilag szimmetrikus viszonyban állnak a Római Székkal, amennyiben — önállóságuk eltérő mértéke ellenére — latinok és keleti katolikusok mindannyian közvetlenül

vannak a pápának alárendelve. (Ha nem így volna, újra felmerülne a katolikus és a latin egyház korábbi gyakorlati azonosításának veszélye, ami nyilvánvalóan pontatlan lenne.) Az eddigiekből pedig logikusan és szükségszerűen következik, hogy az egyes rítusok (egyházak) egymástól jogilag függetlenek, azaz egymás mellé rendelt viszonyban állnak. E kölcsönös függetlenségről és közvetlen szentszéki alárendeltségről szóló kettős tézis kérdésében kezdettől széleskörű szerzői egyetértés mutatkozik.³ E téren igen pontosan és egyértelműen mutat rá a lényegre Winfried Aymans neves müncheni egyházjogász megállapítása, mely szerint a keleti katolikus egyházak egyháztani és jogi minőségükben a latin helyi részegyházcsoportoknál jelentősebbek, amennyiben — szemben ez utóbbiak alkotmányjogi besorolásával, melyek tudniillik a latin egyháznak mint sajátjogú egyháznak csak tagközösségei — a keleti sajátjogú egyházak (rendsztani szempontból) a teljes latin egyházzal helyezkednek el azonos szinten.⁴ Eszerint *sajátjogú* státuszú egyház áll *sajátjogú* státuszú egyház mellett, lélekszámaiktól, ősiségüktől és pillanatnyi hierarchikus rangjuktól függetlenül. Így rendszertani szempontból a Hajdúdorogi Metropólia mint sajátjogú egyház szintén a latin egyház egészével — és nem a hazai latin egyházrészekkel — mutat azonos besorolást.

E közvetlen alárendeltségnek sajátos elnevezéstani kifejeződése, hogy a keleti kodifikáció a sajátjogú metropolíák esetében tudatosan és szándékoltan mellőzte az „egyháztartomány” elnevezést. Éppen azért, mert ez utóbbi kifejezés arra utal, hogy az adott „provincia” egy nagyobb helyi szervezeti egység része: például egy pátriárkai egyházé, vagy a római katolikus egyháztartományok esetében a latin (sajátjogú) egyházé. A sajátjogú metropólia ellenben — mint önálló és egész sajátjogú egyház — a fentebb mondtak értelmében — az előbbiektől eltérően — közvetlenül tagozódik a katolikus egyházba.⁵

Az iménti eltérés oka természetesen nem a kivételezettség, hanem az eltérő, decentralizált keleti egyházi berendezkedés. A sajátjogú metropólia felsőbb kormányzati szervei — markáns kormányzati jogköreiknek köszönhetően — az érintett részegyházcsoport egyházmegyéi között erős kohéziót biztosítanak. Ennek betudhatóan ezen egységek — szemben a latin egyházmegyéik ilyen kötélemek hiányában ma inkább csak konglomerátum-szerű tartományaival — szerves és erős kötésű egységeket képeznek. Ebből adódóan pedig ezek maguk is egyházak, amennyiben tudniillik helyi, azaz részegyházcsoport-szinten is látható módon jelenítik meg Krisztus egyháza kormányzati egységét. E vonás ma a latin egyháznak inkább csak az egészére jellemző, a helyi részegyházcsoportjaira viszont — éppen az erős felhatalmazással rendelkező kormányzati szervek itteni hiánya miatt — jelenleg nem. (E szempontból sokatmondóak a latin metropolitai funkció szerepének máig ható leépülését érintő észrevételek,⁶ vagy a jelenleg csak

³Lásd például Climent Pujol: *Decretum concilii Vaticani II „Orientalium Ecclesiarum”. Textus et Commentarium*. Romae, 1970, 29–30; Ivan Žužek: *Che cosa è una Chiesa, un Rito orientale*. Seminarium, n.s., 15 (1975), 264–265.

⁴Winfried Aymans: *Synodale Strukturen im Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Archiv für katholisches Kirchenrecht, 160 (1991/2), 367–389., 377.

⁵„... dipende unicamente dalla «Suprema Ecclesiae universae auctoritas»...” Nuntia, 22 (1986), 114–115.

⁶Lásd például Lorenzo Spinelli: *Metropolita*. In: *Enciclopedia del diritto*, vol. 26, Milano, 1976, 194.

fakultatív alkalmi összejevetelként kodifikált részleges zsinatok szembetűnő mellőzöttsége.)

2. A hajdúdorogi metropólia központi kormányzati szervei

A sajátjogú metropolitai egyház (CCEO 155–173. kk.) kormányzati önállóságának mértéke „köztesnek” értékelhető, amennyiben szerényebb a pátriárkai egyházak majd teljeskörű autonómiájánál, miközben jóval jelentősebb a kisebb keleti egyházakra és a latin egyháztartományokra ma jellemző minimális mozgásterénél.

2.1 A helyi egyházfő: sajátjogú metropolita

A hazai görögkatolikus közösség, mint láttuk, 2015 márciusa óta a Magyarországi Sajátjogú Metropolitai Egyház (rövidebb nevén a „Hajdúdorogi Metropólia”) keretében él. Ez a jogintézménytípus a keleti kódex szerint hivatalos egyházi jogi személy (CCEO 921. kán. 2. §), amelynek képviselője — ugyancsak kifejezett pápai törvény értelmében — a sajátjogú metropolita (CCEO 157. kán. 3. §). Ez utóbbi — ma csak a keleti jogra jellemző — hivatal jogköreit több hazai tanulmány is áttekintette.⁷

A sajátjogú metropólia eparchiái közti szoros közösség szép kifejeződése, hogy a görögkatolikus püspökök szentelése és intronizációja a helyi egyházfőre tartozik, illetve, hogy a metropolita liturgikus kommemorációja az alárendelt egyházmegyékben is kötelező (vö. CCEO 159. kán. 1°, 161. kán.). A szokásos metropolitai feladatokon túl a sajátjogú egyházfő figyelemre méltó különleges jogköre az adott egyház liturgikus szövegeinek kihirdetése a mintakiadásokat is ideértve (vö. CCEO 657. kán. 1. §). Emellett nemcsak katolikus, hanem egyházi egyetemet vagy fakultást is alapíthat (vö. CCEO 649. kán.).⁸ A sajátjogú metropolita a jog előírásai szerint irányítása alatt álló részegyházcsoport és az Apostoli Szentszék közötti kapcsolatban közvetítő. Ennek nyilvánvaló jele, hogy a római központi szervek rendszerint hivatalán keresztül bonyolítják a szuffragáneus egyházmegyék felé a levelezést, illetve az iménti egyházmegyék öt éves jelentései is megküldendőnek (CCEO 159. kán. 8°; 206. kán. 2. §). Emellett a kódex kifejezetten szorgalmazza a gyakori kapcsolattartást részéről a római pápával (CCEO 163. kán.). Igen fontos differencia, hogy a sajátjogú egyház felett álló metropolitát — a pusztán egyháztartomány élén álló keleti és latin társaikkal szemben — minden olyan esetben is felettes kormányzati hatalom illeti, amikor a keleti kódex a sajátjogú egyházak felsőbb végrehajtó hatóságának jogkörébe utal egy-egy kérdést (CCEO 167. kán. 4. §).⁹ A sajátjogú metropolita az egyházát a szinódusi titkárság új végrehajtási normája szerint is hivatalból képviseli az egyetemes egyház Püspöki Szinódusainak különböző ülésein.¹⁰ Az eddig felsorolt jelentős jogkörök a katolikus metropoliták között ma csak sajátjogú státuszúakat illetik. Végül, de

⁷Lásd például Kocsis

Fülöp: *A sajátjogú metropolita. Athanasiana*, 41 (2016), 31–47.

⁸Lásd Ivan Žužek: *Index analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium. Romae*, 1992, 195. (Kanonika 2).

⁹E jogkörök listájához lásd Ivan Žužek: *Index analyticus*, i. m. 326.

¹⁰Lásd *Istruzione sulla celebrazione delle Assemblee sinodali... del Sinodo dei vescovi*. L'Osservatore Romano, 1–2 ottobre 2018, 4., cap. II, art. 2, 1° a); art. 3, 1° a); art. 4, 1° a).

nem utolsósorban a sajátjogú metropolita hivatalból hierarchikus feje (*prótosz*), s nem csupán ideiglenes időszakra választott elnöke a hierarchák tanácsának.

2. 2 A hierarchák tanácsa

A keleti egyházak sajátos vonása, hogy egy kettős felsőbb kormányzati hatalom irányítása alatt állnak. Ez a sajátjogú metropolitai egyházban egyrészt az imént tárgyalt egyházfő, másrészt a „hierarchák tanácsa” (*Consilium Hierarcharum*), mely utóbbi — elnevezésétől eltérően — valójában egy tisztán püspökökből álló, széleskörű döntéshozatali jogkörrel rendelkező szinódus. A kódex szerint tagjai az adott egyház összes felszentelt püspöke, és csakis ők (CCEO 164. kán. 1. §). A hierarchák tanácsa legalább évente összehívandó, továbbá minden olyan esetben is, amikor a kódex egy kérdést e szerv hatáskörébe utal, illetve egyetértéséhez köt (CCEO 170. kán.).

Némi kezdeti bizonytalanság után immár a praxisból is világos, hogy a szerv jogkörét a CCEO 169. kánonja határozza meg, mely értelmében a tanács általános törvényhozói hatalommal bír.¹¹ A keleti kódex csak azt a minimális joganyagot rögzíti, melyről a kodifikáció idején úgy vélték, hogy annak minden keleti katolikus egyházra nézve feltétlen azonosnak kell lennie. Ebből adódóan a keleti magasabb jog tartalma szerényebb, ami a helyi törvényhozónak — így esetünkben a hierarchák tanácsának is — jelentős normaalkotási mozgásteret hagy. Érdemes megjegyezni, hogy a latin egyház esetében a sajátjogú szintű részleges jog is az egyházi törvénykönyvben (CIC'1983) található, azaz kiadója a pápa. Ettől eltérően a keleti sajátjogot a helyi felsőbb törvényhozó, így a magyar görögkatolikus egyház esetében a hazai görögkatolikus hierarchák tanácsa dolgozza ki és fogadja el, ezt követően pedig a sajátjogú metropolita hirdeti ki. Figyelemreméltó, hogy a hierarchák tanácsa döntéseit — a tagok több mint felének jelenlétében — egyszerű abszolút többséggel hozhatja (CCEO 166. kán.). A rendkívüli és különös nehézségeket hordozó ügyekben a kódex — mintegy a 34. apostoli kánon szellemiségét követve — a püspökök számára kölcsönös konzultációt ír elő (CCEO 160. kán.).

A pátriárkai egyház püspöki szinódusaival szemben a hierarchák tanácsa nem rendelkezik püspökválasztói joggal. A helyi autonómia érdekes megnyilvánulása ugyanakkor, hogy a pápai kinevezést előkészítő hármast listák összeállítása a sajátjogú metropolitai egyházak esetében nem a pápai követ, hanem a szóban forgó helyi szinodális szerv feladata (lásd: CCE O 168. kán.). E norma a megválasztott püspöki hármast listák felterjesztésére is kiterjed.

Elnevezése alapján úgy tűnhetne, e szerv inkább csak tanácsadói jellegű, mely feladata a metropolita kormányzati tevékenységének segítése a keleti „főpásztorok” részéről. Ezzel szemben a mondottak tükrében világos, hogy — eltérően a mindmáig csak

¹¹Szabó Péter:
Consejo de Jerarcas.
In: *Diccionario General de Derecho Canónico.*
Pamplona, 2012,
2. kötet, 577–578.

igen korlátozott normaalkotási jogkörrel rendelkező püspöki konferenciáktól, melyek emiatt elsődlegesen ma is inkább az eszmecsere és koordináció fórumaiként jelennek meg — a hierarchák tanácsa, noha természetesen az iménti funkciókat is betölti, jogkörének említett általános jellegéből adódóan törvényhozói természetű valódi felsőbb kormányzati szerv. Jogkörei alapján a keleti szóhasználat szerint így valójában a „metropolitai egyház püspöki szinódusa” elnevezés illene rá.

2.3 A metropolitai gyűlés

A keleti egyházak felsőbb kormányzati berendezkedésének egy további jellegzetes vonása, hogy a tisztán püspökökből álló szinodális szerv mellett, mely a keleti kódexben jelenleg a formális döntéshozatali jog egyedüli letéteményese, működik egy, az érintett sajátjogú egyház tagságának széles köreit felölelni igyekvő, színes összetételű „szinodális naggyűlés” is (CCEO 172. kán.).¹² Figyelemreméltó, hogy szemben a ma ugyancsak vegyes összetételű latin részleges zsinatokkal, e gyűlés az alábbi meghatározó jegyekkel rendelkezik: (1) a kódex garantálja a rendszeres — legalább ötévenkénti — összehívását; (2) kötelező világi hívőket is meghívni rá, ráadásul — a részleges zsinatoktól ugyancsak eltérően — a keleti kódex ezek számának nem a lehetséges maximumát, hanem a kötelező minimumát rögzíti, ami révén összlétszámhoz viszonyított számarányuk felfelé nyitott; (3) a kódex ugyancsak biztosítja, hogy az adott egyház bármely tagja javaslatot tehessen a tárgyalandó témákra, ha a napirend végleges meghatározása a hierarchia jogköre is (CCEO 141. kán., 143. kán. 6°, 144. kán. 1. §). A gyűlés elsődleges feladata az érintett egyház lelkipásztori és egyházfegyelmi helyzetének rendszeres értékelése, s ezek nyomán javaslatok tétele az egyházfő és a hierarchák tanácsa felé (vö. CCEO 172. kán. és 140. kán.).

Noha e szervezet kifejezetten „tanácsadói” jellegűnek mondják, ma már világos, hogy e funkció a döntéshozatali folyamat lényegi összetevője.¹³ A világi krisztushívők döntéshozatali mechanizmusban betöltött szerepe ma élénk reflexió tárgya. E téren két alapvetés együttes szem előtt tartása tűnik előre mutatónak. Egyrészt a püspökök és laikusok szerepének lényegi eltérése és felcserélhetetlensége, másrészt az utóbbiak alapvető egyenlőségéből fakadó ugyancsak lényegi szerepe. E két állítás természetes belső feszültségének enyhítésére egyesek ma — katolikus szemszögből nyilván tévesen — a püspökök laikus többségi véleménynek történő alárendelésében látják megoldást. A világi krisztushívők állásfoglalásainak ereje nem torkolhat a hierarchia alulról fakadó formális alávetésébe, hiszen ez az egyház lényegi hierarchikus berendezkedésével lenne szögesen ellentétes. Úgy tűnik azonban, hogy krisztushívők szerepe hiteles tanúságtételük révén mégis lényegi kötelezőerőt ölthet. Ennek hatása a Szentlélek erejében akár lefegyverzőnek is bizonyulhat, ami végső soron a püspököket is az eszmecserek révén

¹²Szabó Péter: *Asamblea patriarcal*. In: *Diccionario General de Derecho Canónico*. Pamplona, 2012, 1. kötet, 491–493.

¹³Vö. például Commissione Teologica Internazionale: *La sinodalità nella Chiesa*. Il Regno-documenti, (2018/11), nn. 68–69, 344.

kikristályosodó üzenet igazságtartalmának belátására és így elfogadására indíthatja. Ebben az értelemben a tanácsadói szavazati jognak „nem formális” felülről eredő valódi kötelező ereje — valójában meggyőző ereje és hatása — lehet.

A szóban forgó nagygyűlés így jó esély biztosít arra, hogy az érintett sajátjogú egyház püspökei közösségük egészének lelkipásztori és fegyelmi helyzetéről is rendszeres és széles alapon nyugvó, megbízható összképet kapjanak. Ennek révén a metropolitai gyűlés hathatósan segítheti őket a közös egyházi küldetés és tevékenység folyamatos megújításában. A Hajdúdorogi Metropólia első ilyen átfogó szinodális reflexiójának ünnepélyes plenáris ülése ez év októberére lett meghirdetve.

3. Helyi egyházközi kapcsolatok a katolicitás mai megértésének hátterében

A sajátjogú egyházak fentebb vázolt kettős lényegi vonása (közvetlen szentszéki alávetettség és kölcsönös függetlenség) a Hajdúdorogi Metropólia esetében is érvényesül. Ez a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia relációjában magából a latin szerv belső logikájából is adódott.¹⁴ (Ha mégis ritusközi kérdésekben születne kötelező döntés egy püspöki konferencia keretében, ez esetre is a keleti jog szerint idevonatkozó szabályokat¹⁵ kellene irányadónak tekinteni.)

A keleti kódexet kihirdető, *Sacri canones* kezdetű apostoli konstitúció ellentétes rendelkezéseket kifejezetten visszavonó záradéknak¹⁶ hatására hazánkban is a II. Vatikánum és a keleti közös jog által rögzített modellhez igazodott a két helyi testvéregyház kapcsolatrendszere.

A görög metropólia és a „Magyar Katolikus Egyház” — ez utóbbi természetét tekintve tisztán államegyházjogi szervezet — kánonjogi viszonyának elemzése meghaladja a jelen írás kereteit. Érdeemes ugyanakkor megjegyezni, hogy ezen államjogi képződmény mint jogi személy egyházi képviselővel kapcsolatban korábban jelentős értelmezési nehézségek merültek fel.¹⁷ (Ezzel szemben a Hajdúdorogi Metropólia esetében, mint láttuk, pápai törvény rögzíti, hogy annak képviselője a sajátjogú metropolita.¹⁸)

Egy helyi részegyházcsoporthoz katolicitását mindenestre nyilvánvalóan teológiai kritériumok határozzák meg, s nem az államegyházjogi betagozódás mértéke és formája. A rítusok, illetve helyi egyházak együttélése az idők során eltérő formákat öltött. A katolicitás mércéje ma már nem a római rítushoz való minél teljesebb idomulás, hanem az apostoli hagyomány saját módoszatú megélése. A valódi katolicitást — azaz a szó eredeti görög jelentésének megfelelő „teljesség-szerintiséget” — csak az egyes tradíciók egymást kölcsönösen kiegészítő és gazdagító összképe adja.¹⁹ E felismerés értelmében a katolicitás e teljesebb megjelenítése terén

¹⁴Vö. Erdő Péter:

A keleti rítusú ordináriusok részvétele a püspöki konferencián. In uő: *Az élő Egyház joga.* Szent István Társulat, Budapest, 2006, 185.

¹⁵Lásd CCEO 322. kán. 2–3. §.

¹⁶„Non obstantibus quibuslibet rebus contrariis etiam peculiarissima mentione dignis”: Ioannes Paulus II: *Acta Apostolicae Sedis*, 82 (1990/2), 1044.

¹⁷Vö. Erdő Péter –

Schanda Balázs: *Egyház és vallás a mai magyar jogban.* Szent István Társulat, Budapest, 1993, 57.

¹⁸CCEO 157. kán. 3. §.

¹⁹Vö. UR 15e, 17b, OE 1.

hazai viszonylatban a magyar görögkatolikus közösségre is jelentős küldetés és szolgálat hárul. E közösség latin részről megnyilvánuló elfogadottságára is kihathat, hogy képesnek bizonyul-e a bizánci tradíció hiteles hazai megjelenítésére és közvetítésére.

²⁰Lásd Érszegi Géza: *Szent István görög nyelvű okleveléről*. Levéltári Szemle, 38 (1988/3), 7.

Első szent királyunk a veszprémvölgyi monostort „egész Pannónia lelki üdvére” alapította.²⁰ Ez a történeti tény a két helyi testvéregyház jövőbeli együttéléséhez reménykeltő közös igazodási pont lehetne.

Összegzés

1. A katolikus rítusok/egyházak közti együttélés ma kereteit a II. Vatikáni zsinat új egyháztani elvei adják. Ezek szerint a rítus-egyházakat teljes egyenlőség jellemzi. Ennek jegyében egyaránt közvetlenül vannak a római pápa alá rendelve, illetve egymáshoz képest immár testvéregyházi mellérendeltségi viszonyban állnak.

²¹Ezzel egyenértékű formula jogi hatásához lásd Erdő Péter: *Mindszenty e la dignità del primate*. *Ius Ecclesiae*, 4 (1992), 640.

2. A keleti kódexet kihirdető apostoli rendelkezés hatékony abrogációs záradéka erejében,²¹ II. Szent János Pál törvényhozói akaratából a magyar görögkatolikus sajátjogú egyház és a hazai latin egyházrészek kapcsolatát is az imént felsorolt lényegi vonások jellemzik, még hozzá már 1991. október 1-től. Az *In hac suprema* kezdetű rendelkezés helyi viszonyokat szem előtt tartó különleges záradéka eszerint e kölcsönös mellérendeltségi viszonyt inkább csak garantálja, mintsem létesíti.

3. A Hajdúdorogi Metropóliát a hazai hagyományoknak megfelelően a Magyar Katolikus Egyház önkéntes része. Ezen államegyházi jogi betagozódás azonban kánonjogi szempontból értelemszerűen nem ír(hat)ja felül a sajátjogú metropolitai egyház fentebb említett zsinati elvek és pápai törvények erejében rögzített önállóságát.

*

²²E témához lásd például Szabó Péter: *Return to the "Ancestral Traditions" (OE 6°). Reasons and Meaning*. *Ostkirchliche Studien*, 66 (2017/2), 256–284.

A magyar görögkatolikus közösség fejlődését a fentebb leírt különleges jogállás segítheti. Jövője azonban nyilvánvalóan nem ezen, hanem híveinek és papságának töretlen hűségén és szolgálatán fog elsősorban múlni. A latin–görög testvéregyházi kapcsolatok kölcsönös erősítése mindenestre segítheti a katolicitás teljesebb helyi megélését,²² s így végső soron a két közösség híveinek üdvösségét.